
Konrad Jażdżewski.

Szpila tulejkowata z Brześcia Kujawskiego.

Une épingle à douille de Brześć Kujawski.

Z 2 rycinami. — Avec 2 figures.

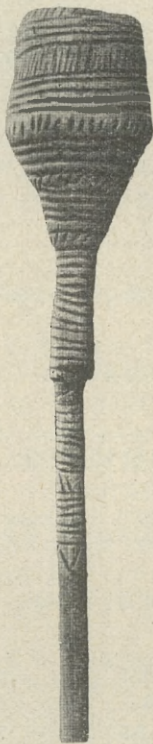
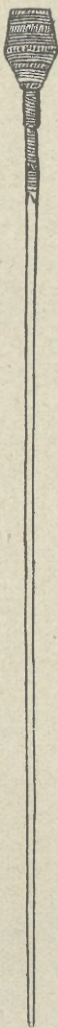
Wśród wielu innych pragnę i ja dać dowód głębokiej czci dla Dostojnego Jubilata, prof. dr. Zygmunta Zakrzewskiego. Rozliczne przeszkody sprawiają, że dowodem tym może być tylko niniejszy skromny przyczynek. Niechaj jednak dobra wola moja i szczere życzenia długiego, szczęśliwego i owocnego życia dla Jubilata wyrównają choć w części ten brak.

W r. 1934 dowiedziałem się od sklepikarza żydowskiego w Brześciu Kujawskim (pow. włocławski), że w torfisku opodal Brześcia znaleziono „berło tombakowe”. Zaintrygowany tą wiadomością doszedłem w krótkim czasie (dzięki pomocy jednego z moich robotników, p. Stanisława Madajskiego) do tego, jaki przedmiot ochrzczone tą nazwą. Okazało się, że była to bronzowa szpila z główką tulejkowatą. Znalazł ją robotnik przy kopaniu torfu na gruncie p. Kaspra Kamińskiego w środku wydłużonej bagnistej kotliny, zwanej „Bachorza” (kujawska nazwa dla bagna), 1 1/2 km na zachód od Brześcia Kujawskiego, w prostej linii między szkołą powszechną nr. 2. a domem Marcina Kubczaka. Wedle opowiadania znalazcy, od którego szpilę tę nabyłem dla Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie za równowartość jednej butelki wódki, leżała ona w torfie w głębokości 2 m od powierzchni i 1/2 m nad dnem torfiska. Bezpo-

średnio przy szpili nie znaleziono żadnych zabytków. Natomiast w podłużnym wykopie, w którym natrafiono na szpilę, jako też w wykopach sąsiednich, odkryto przy kopaniu torfu różnego rodzaju zabytki, z których część znajduje się również w Państwowym Muzeum Archeologicznym w Warszawie. Są to: 1 mała czworościenna robocza siekierka kamienna z grubym obuchem, szereg nieokreślonych bliżej ułamków naczyń, szydło kościane oraz liczne kości zwierzęce, częściowo łupane. Opowiadano mi też, że w tym miejscu wykopano pale zaostrzone u spodu i tkwiące ukośnie w dnie torfiska. Nie jest więc wykluczone, że szpila, którą szczegółowo opiszę, pochodzi z osady, o ile ewentualne przyszłe badania nie wykażą, że osada jest wyłącznie neolityczną. Stanowisku, z którego pochodzi szpila i inne zabytki, dano nazwę „Brześć Kujawski st. 17”.

Przechodzę teraz do opisu samej szpili. Na długiej igle osadzona jest dwustożkowa główka, która łączy się z igłą przez oblanie jej metalem. Można to wyrazić też w ten sposób, że główka kończy się u dołu rurką, w którą wchodzi igła. Znalazca, chcąc się przekonać, czy nie ma do czynienia z przedmiotem złotym, oddał szpilę do „zbadania” żydowskiemu sklepikarzowi, który w tym celu odpiłował dolny koniec rurki, obejmującej igłę (przez co skróciła się o 2—3 mm),

Brześć Kujawski st. 17, pow. włocławski, woj. warszawskie. Bronzowa szpila tulejkowata kultury łużyckiej z III okr. ep. bronz. $\frac{3}{4}$ w. n. — Brześć Kujawski st. 17, distr. de Włocławek, woj. Warszawa. Epingle à douille de bronze de la III-ième période de l'âge de bronze, appartenante à la culture lusacienne. $\frac{1}{4}$ gr. nat.

Brześć Kujawski st. 17, pow. włocławski, woj. warszawskie. Górna część szpili. $\frac{4}{5}$ w. n. — Brześć Kujawski st. 17, distr. de Włocławek, woj. Warszawa. Partie supérieure de l'épingle. $\frac{4}{5}$ gr. nat.

dalej uciął 2—3 cm ostrza igły i opiłował pilnikiem krawędź otworu główki. Uzyskane w ten sposób kawałki metalu poddał ów sklepikarz działaniu kwasów; „orzeczenie” zaś jego brzmiało, że to „tombak”. Główka szpili jest wewnątrz pusta. Wgłębienie główki ma 2,5 cm głębokości i jest mocno nierówne, gdyż ścianki i dno jego pokryte są drobnymi i nieregularnymi występami. Cała główka i górna część igły są zdobione. Ornament składa się z następujących motywów: 1° z poziomych pasm kresek poprzecznych, umieszczonych na krawędzi główki i jej załamach oraz między niemi, a również w pośrodku zdobionej części igły (być może też na odpiłowanym końcu rurki, jakby tego wymagało rozmieszczenie tych ornamentów), 2° z poziomych rowków wypełniających wolne przestrzenie między pasmami kresek poprzecznych i 3° z zygzaku, umieszczonego jako zakończenie u samego spodu ornamentów.

Wymiary szpili są następujące: długość jej wynosi obecnie 53,2 cm (długość pierwotna wynosiła zapewne conajmniej 55 cm), średnica główki w miejscu najszerszym 2,4 cm, grubość igły u nasady rurki obejmującej 0,5 cm, w środku długości 0,4 cm i przy uciętym końcu 2,5 cm.

Szpilę pokrywa patyna bagienna.

Okazy tego rodzaju, jak wyżej opisany, odnosi się do początku III okresu epoki bronzowej (Mont.) i zalicza się do kultury łużyckiej. Zestawienie szpil z główką tulejkowatą z obszaru woj. poznańskiego i warszawskiego dał J. Koszarski¹⁾. Z zestawienia tego wynika, że najbardziej na wschód wysuniętą formą tego typu jest szpila z Wyszogrodu w powiecie plockim. Szpila z Brześcia kujawskiego należy również do okazów najbardziej na wschód wysuniętych z wczesnej fazy rozwojowej kultury łużyckiej. Nie są mi znane z widzenia lub ilustracji wszystkie szpile tulejkowate z obszaru Polski, ani też ich wymiary. Ornamenty bardzo zbliżone do ozdób szpili brzeskiej, niemal identyczne z niemi, mają okazy z Kowalewka, powiat obornicki²⁾ i z Kunowa, pow. śremski³⁾.

¹⁾ J. Koszarski: Wielkopolska w czasach przedhistorycznych, II wyd, str. 254—255, przyp. 248.

²⁾ J. Koszarski: Wielkopolska w czasach przedhistor., wyd. II, ryc. 195.

³⁾ Album zabytków przedhistor. W. Ks. Poznańskiego III, tabl. XLIX, 6.